

Het Bossche Uilenburgkwartier

29 Als men van het station van de Spoorwegen over de Dommelbrug de binnenstad van 's-Hertogenbosch ingaat, ziet men aan de rechterhand de oude stadswijk de Uilenburg. De vele bouwactiviteiten in dit voor kort stille gebied, in het bijzonder de restauratie van de gemeentelijke panden Molenstraat 16-18, zijn de aanleiding geweest tot het schrijven van dit artikel. De vele in uitvoering zijnde bouwwerkzaamheden brengen weer enigszins de bedrijvigheid terug, die hier vroeger zo kenmerkend is geweest.

1. De rivier de Vughterstream en de Haven.

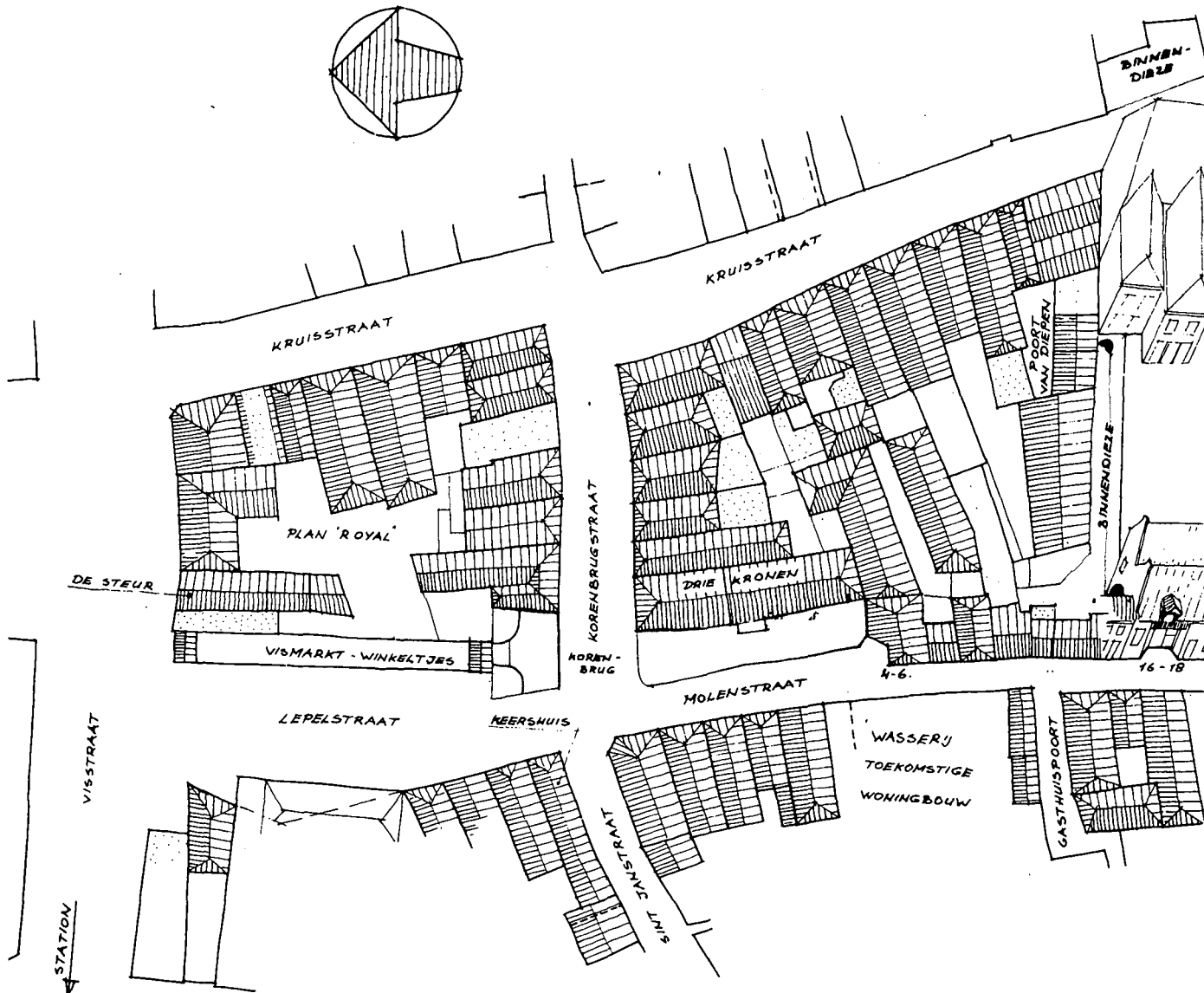
Het water fungeerde als handelsweg. De Haven, die in de 15e eeuw door de verbreding van de Vughterstream was aangelegd, zorgde tot in onze eeuw voor veel activiteiten. De naam Vismarkt herinnert aan de vishandel evenals de naam van het thans in restauratie zijnde pand „de Steur”. Dit pand met zijn oude kelder, houtskelet en kap met ankerbalkgebint uit de 15e eeuw en zijn fraaie gevel uit 1635 maakt onderdeel uit van een restauratieplan („plan Royal”) dat zeven panden omvat.

Het stromende water leverde ook de energie voor een watermolen. Van de

molen zijn nog restanten aanwezig in het pand De Drie Kronen. De naam Molenstraat herinnert er aan.

Het water werd eveneens gebruikt voor de talloze bierbrouwerijen die in dit stadskwartier gestaan hebben. Verschillende brouwerijgebouwen zijn thans nog aanwezig, waarvan enkele gerestaureerd worden of reeds hersteld zijn (o.a. Achterhuis van het Huis van Boxtel en de daarachter liggende Schuilkerk).

Voor andere zijn restauratieplannen in voorbereiding (De Drie Kronen en een brouwerij langs de Vughterstream). Bij recente archeologische opgravingen in de

Postelstraat is op het gewelf van de Vughterstroom een brouwkuip aange-
troffen.

2. Een tweede stedenbouwkundig element van belang voor de Uilenburg was de stadspoort (Sint Janspoort). Een aantal straatnamen zoals Korenstraat, Karrenstraat en Lepelstraat herinnert aan de handelsactiviteiten die plaatsvonden nabij deze poort. Voor het fraaie laat 15e-
eeuwse Keershuis met zijn overkragende zijgevel in de Sint Janstraat worden nu de voorbereidingen getroffen tot restauratie.

Nabij deze stadspoort vestigde zich een

aantal stalhouderijen. De restauratie van de fraaie 18e-eeuwse koetsierswoning met stallen Molenstraat 4-6, die half op de Dieze is gebouwd, is gereed. In de gebouwen van een tweede stalhouderij was tot voor kort een wasserij gevestigd. (Molenstraat 3 t/m 15). Dit structureel storende bedrijf is naar elders verplaatst. Ter plaatse van de gesloopte gebouwen zullen woningen en een binnenterrein worden gecreëerd. Ook in het hierna te bespreken pand Molenstraat 16-18 was een stal met koetshuis en koetsierswoning gevestigd.

Tot nu toe is iets gezegd over de functie-

ontwikkeling van het gebied. De functies 30
zijn voor een deel bepalend geweest voor de huidige verschijningsvorm van het gebied.

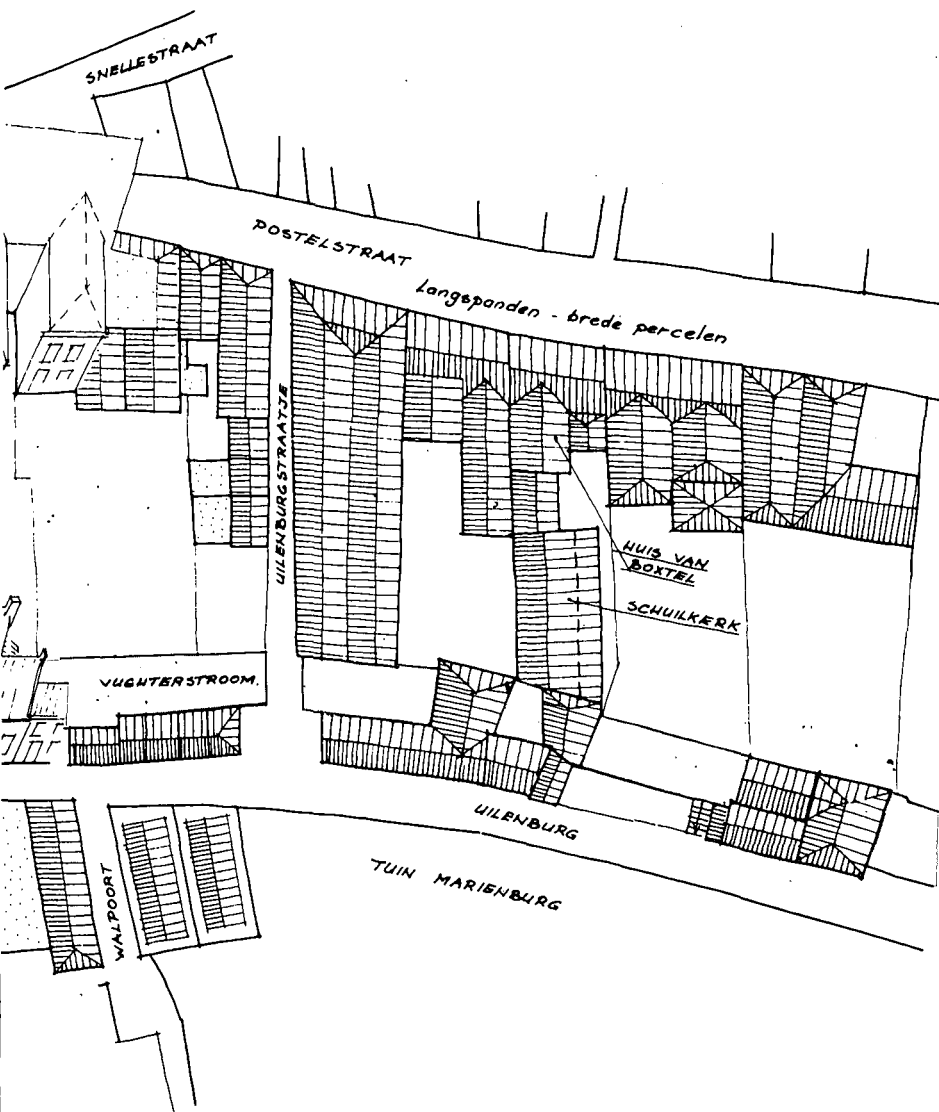
Meer nog bepaalt echter de Vughter-
stroom het stedenbouwkundig beeld. De stroom is een tak van de Binnendieze, een riviertje dat met allerlei zijtakken door de stad stroomt. Het water loopt achter de huizen, evenwijdig aan de straten die hierdoor een bochtig beloop hebben gekregen. De parcellering bestaat uit smalle diepe kavels die lopen van „straat tot stroom”, zoals in de archiefstukken wordt omschreven.

De Vughterstroom in de Uilenburg loopt parallel aan de Postelstraat achter de huizen. Tot zover is dit een normaal patroon. In de Postelstraat zijn echter de percelen veel breder dan elders in de stad, zodat er langshuizen konden ontstaan. In de Uilenburg is ook als enige plaats in Den Bosch een weg ontstaan langs het water, een soort achterstraat, waaraan in latere tijd huizen werden gebouwd. Deze stonden op of aan de Vughterstroom. Deze panden hebben alle eveneens een kap evenwijdig aan de straat. Een goed voorbeeld van het hier geschetste verkavelingspatroon zien we bij het pand Postelstraat 66 met op het achtererf over het water gebouwd het hierna te bespreken pand Molenstraat 16-18.

Sinds de verplaatsing van de stadsingang naar de Visstraat in het eind van de vorige eeuw is de Uilenburg buiten de route komen te liggen en steeds verder in verval geraakt.

Al vanaf het midden van de jaren 60 (Uilenburgrapport 1968) is de gemeente bezig dit waardevolle middeleeuwse stads-
kwartier nieuw leven in te blazen. In het thans vastgestelde bestemmingsplan Uilenburg I is uitgegaan van kleinschalige functies zoals wonen, ambachtelijke bedrijven, boetiekjes, cafeetjes en eethuisjes. Al waren er in het begin van de jaren 70 plannen in overvloed, met de echte bouwactiviteiten wilde het niet al te best vloten, ook al nam de gemeente het initiatief met de restauratie van de kademu-
ren van de Vughterstroom.

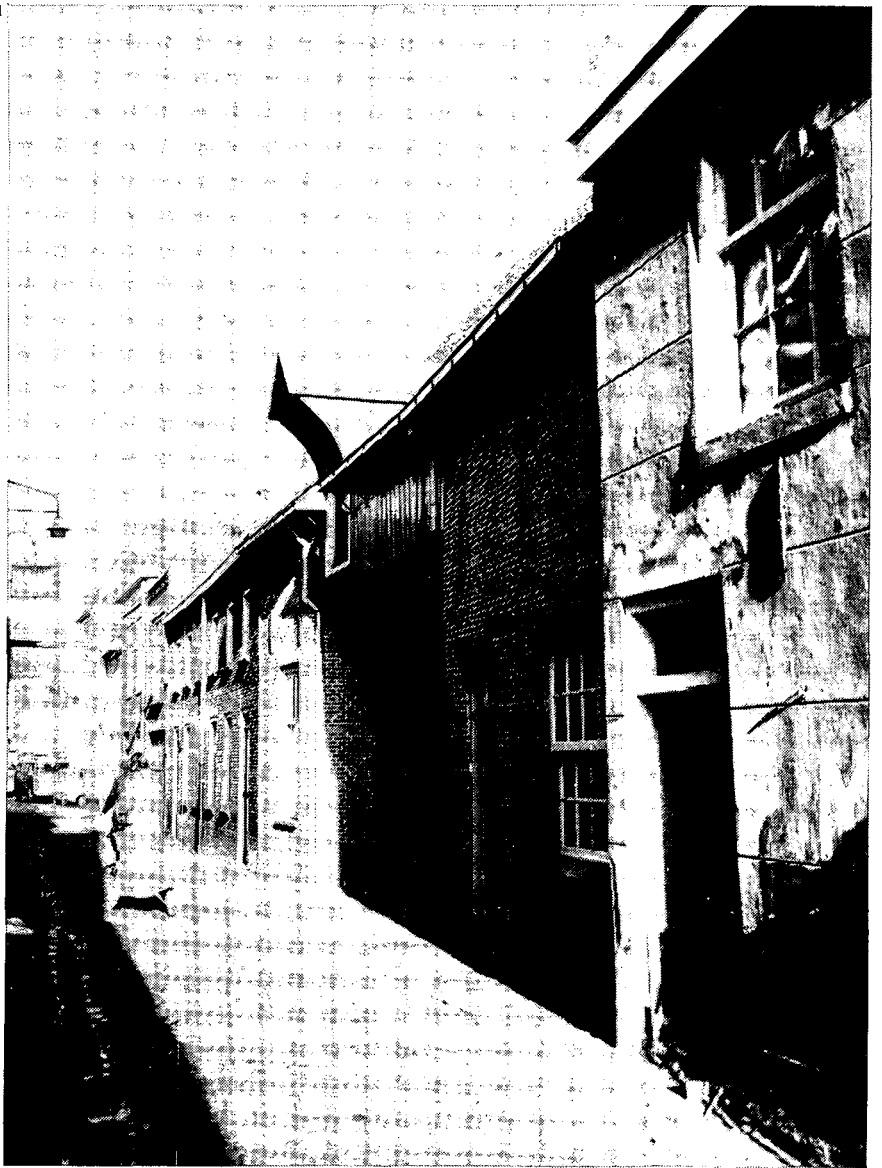
Vanaf 1975 volgden aanvankelijk schoorvoetend, thans in sterke mate de particuliere bouwactiviteiten. Vooral de horeca en de winkels komen van de

31 grond. Thans is er ook een aantal woonhuizen in restauratie. De woningen vallen echter nogal kostbaar uit, hetgeen blijkbaar onvermijdelijk is bij binnenstadsrehabilitatie. Met de huidige activiteiten is het doel, een levendig functionerend bouwtechnisch goed stadsdeel, nog lang niet bereikt. Er moet nog wel het nodige gebeuren in de Uilenburg. Ter stimulering neemt de gemeente 's-Hertogenbosch naast de civieltechnische werken ook daadwerkelijk deel aan de restauratie-activiteiten. Onlangs is een tweetal gemeentelijke panden door de dienst van Gemeentewerken gerestaureerd. Over de restauratie het volgende: Beide panden, die een geheel vormen, staan op de gewelven van de Vugherstroom. Ze behoorden in de middeleeuwen tot de Abdij van Trudo uit Sint Truiden. In de 15e eeuw werden de kloosterbezittingen in delen aan particulieren verkocht. Tussen 1512 en 1528 moet het pand Molenstraat 16-18 gebouwd zijn, omdat in laatstvermeld jaar voor het eerst het terrein achter het pand Postelstraat 66-68 waartoe het behoorde, werd omschreven als „zich achterwaarts uitstreckende tot aan de „Ulenborchstraat” met zijn gebouwen genaamd „screynwerck”. In 1532 werd het pand nog duidelijker omschreven als zijnde een achterhuis waaronder de Dieze stroomt. In de eerste helft was er in een achterhuis van het pand Postelstraat 66-68 een bierbrouwerij. Of de brouwerij ook in Molenstraat 16-18 gevestigd was, is niet na te gaan. Wel bevonden er zich „noch twee woenplaatsen achterwaarts opten Ulenborch uitgaende”, die we in Molenstraat 16-18 kunnen situeren. In 1676 is blijkens de hardstenen sluitsteen het gewelf hersteld nadat het volgens een akte uit 1685 enige jaren daarvoor was ingestort. Bij de restauratiewerkzaamheden is een zware fundering (van de oude voorgevel?) uit die tijd teruggevonden. Deze bleek ongeveer twee meter achter de huidige rooilijn te liggen. Bij de vernieuwing van het pand in de 18e eeuw heeft men de terugliggende inrijpoort op deze oude fundering geplaatst. Het grootste gedeelte van het pand dateert uit de 18e eeuw, toen het als koetshuis met stal herbouwd is. De grote inrijpoorten, hooizolder en hijsluik herinneren nog aan deze functie.

Het pand bestaat uit twee langspanden (13 x 7 m) met topgevel, half op de Dieze gebouwd. De kappen hebben de nok evenwijdig aan de straat. Deze bijzondere bouwmassa's treffen we meer aan in en nabij de Uilenburg. Door de restauratie van de panden is dit typische stedenbouwkundige beeld bewaard gebleven. Een balkdragende binnenmuur deelde het pand in de breedterichting in twee ruimten en scheidde zodoende de woning van de stal. Na instorting van het rechtergedeelte van het pand werd de binnenmuur tot topgevel. Het rechtergedeelte werd als lage aanbouw met les-

senarsdak herbouwd. Omdat bij het restauratieplan dit stukje geschiedenis van het pand gerespecteerd is, was het noodzakelijk de voormalige binnenmuur te vernieuwen om zijn functie als topgevel naar behoren te kunnen vervullen. Het toegevoegde rookkanaal geeft de gevel een architectonisch goede beëindiging. Het linkergedeelte bevat een poorthuis met stal, koetshuis en hooizolder. De inrijpoort met houten overkraging in de voorgevel duidt na restauratie nog op de vroegere functie. De poort in de achtergevel, die reeds was dichtgezet ten behoeve van een aanbouw (tuinhuisje), is in

verband met de nieuwe functie (woonkamer) vervangen door een deur met twee ramen. Het hooiluk boven de poort is vernieuwd en – om een markant straatbeeld te verkrijgen – voorzien van een overstek. De kap van de hooizolder had grenehouten dekbalkjukken over de volle breedte van beide langshuizen. In het midden waren de jukken voorzien van standvinken die de zakgoot tussen de beide daken ondersteunden. Deze langsdaken hadden grenen schaarspanten met balk.

Een dergelijke 18-eeuwse dakconstructie is interessant (en komt in Den Bosch o. a.

1
MOLENSTRAAT 16-18 NA RESTAURATIE
PANDJES AAN DE RECHTERZIJDE WORDEN
THANS GEREHABILITEERD

2
MOLENSTRAAT 16-18

3
VOORGEVEL VAN MOLENSTRAAT 16-18 NA
RESTAURATIE. TERUGLIGGENDE
INRIJPOORT OM HET INRIJDEN VAN
KOETSEN IN DE SMALLE STRAAT TE
VERGEMAKKELIJKEN

4
ARCHEOLOGISCHE OPGRAVINGEN IN DE
POSTELSTRAAT. LINKS OP DE FOTO IS EEN
ZWARE FUNDERINGSMUUR OP
GRONDBOGEN ZICHTBAAR, DIE DE GROTE
BREEDTE VAN EEN VAN DE PERCELEN
LANGS DE POSTELSTRAAT AANGEEFT.
HAAKS OP DEZE MUUR ZIJN RIJEN
PAALKOPPEN ZICHTBAAR DIE TOT OUDERE
HOUTEN HUIZEN BEHOREN, EN ZWARE
GEMETSELDE FUNDERINGSBLOKKEN DIE
RESTANTEN ZIJN VAN HET (STENEN)
REFUGIEHUIS VAN DE ABDIJ VAN POSTEL.
IN HET MIDDE EEN VIERKANTE
AFVALPUT (17E EEUW)

in de Uilenburg vaker voor) maar uit constructief oogpunt weinig aantrekkelijk. De zakgoten zijn namelijk kwetsbare plaatsen. Lekkages die hier veelal optreden tasten de spanten, standvinken en de eronder liggende balklaag aan. Dit is ook in de Molenstraat gebeurd, waardoor de kap zo verrot was, dat hij tijdens de beruchte novemberstorm in 1975 instortte. De gehele kap en een gedeelte van de eenvoudige grenen balklaag moesten hierdoor vernieuwd worden. Ook het gewelf boven de Dieze bleek mede door deze lekkages in een dermate slechte staat te verkeren, dat een vrijwel volledige vernieuwing onvermijdelijk was. De markante topgevels konden met veel zorg gehandhaafd blijven. De voorgevel bleek in het geheel geen fundament te hebben en moest derhalve opnieuw opgetrokken worden.

De lage latere aanbouw van de koetsierswoning boven de Dieze bood vooral door de begroeiing een schilderachtig beeld. Helaas kon deze situatie om technische redenen niet worden gehandhaafd. Het schilderachtige is er nu wat af. Uit het voorgaande valt af te leiden, dat veel aan het pand vernieuwd moest worden, waardoor een stuk authenticiteit verloren is gegaan. Hoewel zoveel mogelijk originele zaken zijn bewaard, is het echte oude er een beetje af. Het Uilenburgkwartier is met deze restauratie weer een markant en constructief goed pand rijker. Het ontwerp werd gemaakt door de dienst van Gemeentewerken onder leiding van ir. C. van Aalst. De bouw werd uitgevoerd door de firma Van der Sluys en Van Dijk uit Hardinxveld-Giessendam.

A. van Drunen.